

DİLDE, FİKİRDE, İŞTE Bİ TÜRK YURDU

HAZİRAN 2010 / CİLT 30 / Fiyatı: 6.00 TL SAYI 274

Siyasi Tarihimizin İki Dönüm Noktası: 14 Mayıs - 27 Mayıs

• Mehmet Macit • Özcan Yeniçeri • Milay Köktürk • Hilmi Demir • Nejat Çoğal
Kavuncu • Mahir Nakip • Mustafa Canbaz • Vecihi Sefa Fuat Hekimoğlu
bayev Janalı • Mehmet Ali Özler • Tacıbayev Raşid • Medeubayeva J.M.
şkan • İbrahim Yıldırım • Adem Asaloğlu • Didar Shauyenov • Ahmet Yıldırım
ydı • Abdülkadir Çevik • S. Hayri Bolay • Necmeddin Sefercioğlu • Vahit Türk
Avşar • Fahri Atasoy • Oğuzhan Saygılı • Yavuz Kartallıoğlu • Yaşar Çağbayır

TÜRK YURDU

Türk Ocakları Genel Merkezi Aylık Yayın Organıdır.
Yerel Süreli Yayın • Basıldığı Tarih: 01.06.2010 • ISSN1300-2323
7. Devre, cilt 30 (62) Sayı: 274 (635) 99. Yıl

SAHİBİ

Galip TAMUR

(Türk Ocakları Basın, Yayın ve Eğt. Hiz. İşl. Adına)

GENEL YAYIN MÜDÜRÜ

Prof. Dr. M. Çağatay ÖZDEMİR

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Prof. Dr. Necmeddin SEFERCİOĞLU

YAYIN KURULU

Doç. Dr. Bahri ATA Dr. Süleyman ERYİĞİT
Yrd. Doç. Dr. İbrahim ATABEY Yücel HACALOĞLU
Dr. Fahri ATASOY Doç. Dr. Yunus KOÇ
Yrd. Doç. Dr. Levent BAYRAKTAR Ömer ÖZCAN
Ömer BEKEÇ Yrd. Doç. Dr. Serdar SAĞLAM
Prof. Dr. Ali BİRİNCİ Yrd. Doç. Dr. Yavuz KARTALIOĞLU
Yrd. Doç. Dr. Erdal AKSOY Prof. Dr. Özcan YENİÇERİ
Galip ERDEM

AKADEMİK DANIŞMA VE HAKEM KURULU

Prof. Dr. Ülker AKKUTAY (Gazi Ü.)
Prof. Dr. Şerif AKTAŞ (Gazi Ü.)
Prof. Dr. Salim CÖHÇE (İnönü Ü.)
Prof. Dr. Mustafa ERKAL (İstanbul Ü.)
Prof. Dr. Feyzullah EROĞLU (Pamukkale Ü.)
Prof. Dr. Ali GÜLER (İzmit Ü.)
Prof. Dr. Ali Osman GÜNDOĞAN (Muğla Ü.)
Prof. Dr. Leyla KARAHAN (Gazi Ü.)
Prof. Dr. Bayram KODAMAN (S. D. Ü.)
Prof. Dr. Hasan ONAT (Ankara Ü.)
Prof. Dr. Nâzım H. POLAT (Gazi Ü.)
Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ (Gazi Ü.)
Prof. Dr. İsmail YAKIT (S.D.Ü.)
Prof. Dr. Bahaeddin YEDİYILDIZ (Hacettepe Ü.)
Prof. Dr. Dursun YILDIRIM (Hacettepe Ü.)

GENEL MERKEZ

Türk Ocağı Caddesi Prof. Dr. Osman Turan Sokağı Nu: 1 Balgat / ANKARA
Tel: 90(312) 284 35 90

İDARE YERİ

Sezenler Caddesi 4/12 Sıhhiye / ANKARA
Tel-Belgegeçer: 90(312) 229 69 74

YAZIŞMA ADRESİ

P.K. 429 Yenisehir / ANKARA
EImek: turkyurdu@turkyurdu.com.tr
Türk Yurdu Web Sitesi: www.turkyurdu.com.tr
BÜRO: Yaşar GİRGIN

ABONELİK ve ABONELİK ÜCRETİ

Abonelik ücreti, Türk Ocakları Basın, Yayın ve Eğitim Hizmetleri İşletmesi
Türk Yurdu 257311 numaralı posta çeki hesabına, yurt içi ve yurt dışı havaleler
için de T.C. Ziraat Bankası Necatibey-ANKARA şubesi TR1500 0100 0795 0656
5463 5001 numaralı banka hesabına yatırılarak, P.K. 429 Yenisehir-ANKARA
adresine yahut elmek veya telefonla bilgi verilir.
YURT İÇİ: Yıllık Ferdî Abone 60 TL. / Yıllık Kurum ve Kuruluş Aboneliği 125 TL.
YURT DIŞI: Avrupa ülkeleri için yıllık 75 Euro / Diğer ülkeler için yıllık 100 Dolar
Yayınlanan yazıların muhtevasına ait sorumluluk yazarlarına aittir.
Yayınlanacak yazılar üzerinde yazardan müsaade alınarak gerekli
düzeltmeler yapılabilir. Gönderilen yazılar yayınlanmasın
yayınlanmasın ifade edilmez.

TÜRK OCAKLARI MERKEZ YÖNETİM KURULU

el Başkan: Nuri GÜRGÜR Üye: Prof. Dr. Orhan ARSLAN
el Başkan Yrd.: Efendi BARUTÇU Üye: Prof. Dr. M. Çağatay ÖZDEMİR
el Sekreter: Prof. Dr. Orhan KAVUNCU Üye: Prof. Dr. Özcan YENİÇERİ
el Muhasep: Galip TAMUR Üye: Kerim ÜNAL
el Sekreter Yrd.: Osman OKTAY Üye: Dr. Fahri ATASOY
el Sekreter Yrd.: Yrd. Doç. Dr. Bülent AKSOY

DENETLEME KURULU

Başkan: Prof. Dr. Rashid DEMİRÇİ
Raporör: Yrd. Doç. Dr. İbrahim ATABEY
Üye: Zafer SADIKOĞLU

KAPAK&SAYFA DÜZENİ: www.hakkustiu.com

DİZGİ: REPROTON LTD. ŞTİ. (0312) 384 78 51-52

BASKI: EVREN YAY. A.Ş. Tel: (0312) 615 54 54

Ankara Konya Devlet Yolu 29 km. Oğulbey/ANKARA

İÇİNDEKİLER

AYIN YORUMU • Siyasî Tarihimizin İki Dönüm Noktası: 14 Mayıs - 27 Mayıs • Nuri Gürgür	2
DÜŞÜNCELER • Türk Ordusu'na Düşmanlığın Amacı ve Anlamı Mehmet Macit	5
DÜŞÜNCELER • Bir Ebulfez Elçibey Vardı! • Özcan Yeniçeri	7
DÜŞÜNCELER • Gelenekte Denge Arayışı • Milay Köktürk	11
DÜŞÜNCELER • Şiddetin ve Korkunun Koynundaki Kentler Hilmi Demir	14
DÜŞÜNCELER • Gümrük Birliği mi, Tam Üyelik mi? • Nejat Çoğal	16
KAZAKİSTAN DOSYASI • Nursultan Nazarbayev: Yetmiş Yıla Yüzyılları Sığdıran Adam • Orhan Kavuncu	18
KAZAKİSTAN DOSYASI • Türk Dünyasının Bilge Duayeni: N. Nazarbayev • Mahir Nakip	20
KAZAKİSTAN DOSYASI • Kazak Türklerinin Hanlık Dönemi Anayasası "Yedi Yargı" • Mustafa Canbaz	24
KAZAKİSTAN DOSYASI • M. Sultangaliyev ve T. Rıskulov'un Sovyet Yönetiminde Ömür Süren Türkleri Birleştirme Siyaseti Vecihi Sefa Fuat Hekimoğlu	26
KAZAKİSTAN DOSYASI • Türkistan'ın Ekolojik Durumu ve Geleceği • Darıbayev Janali - Mehmet Ali Özler	38
KAZAKİSTAN DOSYASI • Orta Asya Memleketleri XXI Asır Başındaki Küresel Uluslararası İlişkiler Sisteminde Tacıbayev Raşid - Medeubayeva J.M.	40
KAZAKİSTAN DOSYASI • Kazakistan'ın Dini-Sosyal Yapısı ve Kur'an-Tefsir Çalışmaları • İsmail Çalışkan	46
KAZAKİSTAN DOSYASI • Türk Dünyası Birliği Yolunda Unutulan Bir Değer: Çocuk Oyunları • İbrahim Yıldırım	51
KAZAKİSTAN DOSYASI • Kazak Halkının İlk Diplomatı Nezir Törekulov ve Onun Trajik Sonu • Adem Asaloğlu	56
KAZAKİSTAN DOSYASI • Kazakistan'da Din ve Dinî Hayat Didar Shauyenov - Ahmet Yıldırım	63
Psiko - Tarih Bağlamında Türkiye - AB İlişkileri Alper Ersaydı - Abdülkadir Çevik	68
1960 Senesindeki Türk Ocağı Meydan Muharebesi(!) • S. Hayri Bolay ..	71
PORTRE • Osman Gümrükçüoğlu (1922-16.01.2010) Necmeddin Sefercioğlu	73
PORTRE • Ölümünün 14. Yılı Münasebetiyle Bir Ülkücüyü Anarken • Vahit Türk	74
GEZİ • "Paris Paris" Dedikleri • Filiz Yavuz Avşar	77
KİTAP • Bir 12 Eylül Romanı: "Eylül 12'den Vurdu" • Fahri Atasoy	81
KİTAP • Bir Divan Edebiyatı Uzmanı Yazarın Anıları İskender Pala'nın Askerî Yüzü • Oğuzhan Saygılı	84
DİLİN KEMİĞİ • Kimisi Card, Kimisi Kart! • Yavuz Kartallıoğlu	86
DİLİN KEMİĞİ • Cıngılı Aygıt • Yaşar Çağbayır	87
DİLİN KEMİĞİ • Adımız Adımızdır. İçimizdeki Helen Tanrıları (!) Filiz Avşar	88
Türk Dünyasından Haberler	90
Türk Ocaklarından Haberler	92

KAZAKİSTAN'IN DİNİ-SOSYAL YAPISI VE KUR'AN-TEFSİR ÇALIŞMALARI

İSMAİL ÇALIŞKAN*

Dini-Sosyal Durum

Kazakistan'da dini edebiyatı üç safhada incelemek gerekir. Yirminci yüzyılın ilk çeyreğine kadarki dönem; Kazakistan'ın Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri bünyesindeki dönem ve son olarak bağımsızlıktan sonraki dönemdir. Kur'an mealleri, tefsirler ve bu alanla ilgili diğer çalışmaları da bu çerçevede ele almak durumdayız. Bizim ilgi alanımız ağırlıklı olarak son dönem üzerinde olacaktır. Burada iki önemli tarihi hatırlatmakta fayda vardır. Kazakistan 25 Ekim 1990'da Cumhuriyet olmuş, 16 Aralık 1991'de ise Sovyet sisteminden bağımsızlığını ilan etmiştir.

Günümüzde Kazakistan'da Kur'an ve tefsir kültürünün zayıf olduğu bir gerçektir. Yetmiş yıllık Sovyet döneminde Kur'an eğitimi ve okunması yasak olduğu gibi, eldeki kaynaklar da yok olmuştur, daha doğrusu yok edilmiştir. Kur'an'la ilgili eldeki kitaplar toplanmış, yenileri yayınlanmamıştır. Yaşlı insanların anlattıklarına göre işgal yıllarının ilk zamanlarında Kur'an ile ilgili her şeyin yasaklanacağını öğrenen bazı duyarlı kimseler, sırf Kur'an'dan uzak kalmamak için gizlice ve hızlı bir şekilde hafızlık yapmışlar ya da Kur'an okumayı öğrenmişlerdir. Doğal olarak zamanla Kur'an bilgi ve kültürü zayıflamış, çoğu yerde yok denecek seviyeye inmiştir. Bu durum, dünya dinleri tarihi bakımından önemli bir belge olduğu kadar Müslüman dünya için de tarihsel ve kültürel bir tecrübedir. Aynı zamanda bu durum insanî, dinî ve kültürel bakımından bölgenin en hüznünlü yılları olmuştur. Sanırım yirminci yüzyılda yaşayan bu ibretlik hadiseden bütün dinlerin, inanç sahiplerinin ve hatta siyasal hareketlerin alacağı dersler vardır.

Bölgedeki gözlemlerimizin sonucunda bu konuda şu tespiti yaparak bir not düşmek istiyorum: Yaklaşık bir asırlık bu tecrübeden İslam dünyası hiçbir şekilde ders almış görünümü vermemektedir. Bu yargımızı dillendirmemizin nedenlerine ilişkin çok şey söylenebilir. Her şeyden önce Müslümanların birbirleriyle uyumsuz ve çatışmacı yaklaşımı tercih etmeleri ve bunu bu bölgede de sürdürmelerine dikkat çekmek isteriz. Halbuki geçmiş problemlerini ve tartışmalarını bugüne taşımak suretiyle yeni problem tünelleri açarak çözüm arayışına girmek, bir çıkış yolu değildir. Bu geçiş döneminde nazik ve reel bir durum söz konusudur. Bunu istismar etmek isteyenler malumdur. Üstelik bölgede çok karmaşık ve çok yönlü dinsel manipülasyon ve yönlendirmeler almış başını gitmekte iken... Buna ilaveten tüm dinler ve dinsel guruplar alabildiğine propaganda yarışına girmiştir. Kısacası hem yapısal ve hem fikri bakımdan karmaşık bir ortam söz konusudur. Tarihi, milli ve kültürel açıları kendi bağlamlarında değerlendirmeye bırakarak, İslam düşüncesi bakımından çağdaş bir bakış açısının yaratılması ve İslam'ı temsil edecek bir anlayışın egemen kılınması arzu edilir. Elbette farklı fikri bakış açılarına yer verilmeli, onlar arasında fikri tartışma ve hele de eleştiri olmalı, ama kesinlikle küfür ithamlarından kaçınmak gerekir. Özellikle genç nesillerin geleceğin dünyasını kurabilecek ve İslam düşüncesini özümsemiş bir ruha kavuşabilecek yaklaşıma olan ihtiyacı ortadadır.

Tam bu noktada hemen ikinci notumuzu düşelim. İslam Orta Asya'nın kaderidir ve bu kader silinemez ve değiştirilemez. Dolayısıyla bölgenin din faktörü söz konusu olduğunda, bu gerçek doğru

ve isabetli bir şekilde ele alınmadır.

Dinî-sosyal yapıya bu kısa değiniden sonra, asıl mevzuya dönelim. Bağımsızlık sonrası yeni dönemle birlikte, her şeyden önce Kur'an'a bakış tamamen değişmiştir. Önceki dönemde Kur'an herhangi bir kitap olarak ve aynı zamanda sözüm ona 'insanlığa zararları' ile tanıtılmıştır. Üstelik propagandist anlatımlara Kazak yazar, şair ve aydınları da alet etmek de ihmal edilmemiştir. Halbuki tam tersi bir çok aydının halkının aslı paradigmasına sahip çıktığını biliyoruz. Hamiyetperver bu insanlar zor zamanlar da az da olsa zoru başarmış kimseler olarak tarihe kayıt düşmüşlerdir. Bağımsızlık dönemi ile birlikte Kur'an, Müslüman halkın bir kitabı olarak ve İslam kaynaklarına dayanılarak tanıtılmıştır. Söz konusu iki yaklaşım arasındaki farkı, iki ansiklopedinin, *Kazak Sovyet Ansiklopedisi* (*Казак Совет Энциклопедиясы*) ve *Kazakistan Milli Ansiklopedi* (*Казакстан Ұлттық Энциклопедия*) Kur'an maddelerini karşılaştırdığımızda çok açık bir şekilde görebiliriz. Bu iki eser, her iki dönemin yaklaşımını ve halkı nasıl bir düzlemde dinle yüzleştirdiklerini gösteren en iyi delildir. Bağımsızlık sonrası her ne kadar olumlu yaklaşım söz konusu ise de dini eserlerin kalite bakımından yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir. Kanaatimize göre bunun en büyük nedeni eğitimdeki boşluktur. Zira Kazakistan'da yüksek eğitimde Kur'an ve tefsir üzerine akademik araştırma yapılamamaktadır. Çünkü eğitim ve öğretim sisteminde Temel İslam Bilimleri olarak bilinen alanlarda resmi kod verilmesi çalışmaları henüz yeni başlamıştır. Bilim ve Eğitim Bakanlığı, 2009 yılında başlatılan çalışmalar doğrultusunda Teoloji alan kodunu kabul etmiştir. Ancak uygulamaya, yani bu koda uygun bölüm ve fakülte açılmasına, yüksek lisans ve doktora yapılmasına kısacası pratik olarak eğitim ve araştırmalara yansımamıştır. Bunun için biraz daha zamanın geçmesi beklenmelidir. Şimdilik bu alanlarla ilgili olabilecek tarzdaki akademik çalışma ve araştırmalar, felsefi araştırmalar bünyesinde yürütülmektedir.

Buraya kadar genel tabloya kısa bir bakış attık. Şimdi ise Kazakistan'da yaygın olarak bulunan ve özellikle de Kazakistan'da yayınlanmış Kur'an ve tefsir çalışmalarına bakabiliriz. Söz konusu çalışmaları, Kazakça ve Rusça olmak üzere ikiye ayırarak ele alabiliriz.

Kazakça Mealler, Tefsirler ve Diğer Eserler

Türk dilinin lehçelerini konuşan halkların dini ürünleri, genel olarak ortaktır. Kur'an mealleri ya

da tefsirleri de bu kapsamdadır. Zira daha bir asır öncesine kadar Orta Asya'da bilim ve edebiyat dili olarak büyük oranda Çağatayca kullanılıyordu. Bunun yanında İslami ilimler sahasında Tatarca ve diğer yakın dil ve lehçelerde yazılan eserlerin varlığını da unutmamalıyız. Bu dönemde, Kazak okuyucuların, Çağatayca yazılmış eserleri okumakla birlikte Tatarca yazılan eserlerden de istifade ettikleri anlaşılmaktadır. Örneğin Kur'an meali olarak yirminci yüzyılın başlarında Esedulah el-Hamidî'nin Tatarca yazdığı *Tapsir el-İtkan fi Tercemeti'l-Kur'an* (Kazan 1907) bunlardan birisidir. Öte yandan Kazak dilinde yazılmış meal-lerin ve tefsirlerin tarihi çok eski değildir. Zaten bu dilin bilim dili olarak kullanılması çok yenidir. Dolayısıyla Kazak dilinden önce bölgede kullanılan Çağatayca eserler Kazak dilinde yazılmış eserlerin öncülleri sayılabilir. Fakat amacımız günümüz Kazakistan'ında yaygın olarak bulunan meal ve tefsirlerin tespiti ve tanıtımı olduğu için, bölgede daha önceden yazılmış olan Çağatayca, Özbekçe ve Tatarca Kur'an çalışmalarına değinmeyeceğiz.

Kazak Sovyet Ansiklopedisi'nin verdiği bilgiye göre, "Musa Bigiyef, miladi 1912 yılında Kur'an'ı Kazak diline çevirdi. Fakat o basılmadı, sadece el yazması olarak kaldı" ("Kuran" maddesi, Almatı 1976, 7. cilt). Halife Altay, mealinin önsözünde, söz konusu çevirinin Kazakça değil Tatarca olduğunu ve Ufa şehrinde yazma olarak kaldığını söylemektedir. Burada bahsedilen 'Musa Bigiyef', Musa Carullah Bigiyef (1875-1949)'tir. Bizzat kendisi, bir meal yazdığını belirtir. Ancak kendi zamanında bu eserin basılmasına dönemin idaresi izin vermemiş, daha sonra da basılmamıştır. Sonuç olarak Altay'ın bilgisi doğrudur. Bigiyev'in meali Tatar dilinde olup yazma olarak durmaktadır.

1990'a doğru ve 90'lı yıllara gelindiğinde, yani bağımsızlığın hemen ilk yıllarında, tabiri caizse Kazak dilinde bir meal patlaması olmuştur. Yayınlanan eserlere bakıldığında bu yılın Kazakça meal tarihinde bir dönüm noktası olduğu anlaşılıyor. Mesela 1990'da üç meal yayınlanmıştır. Muhtemelen bu müellifler birbirlerinden habersiz idiler. Demek ki, Sovyetler Birliği'nin dağılmasına ramak kala dinî ve millî hassasiyetle yapılması gerekeni yapmaya azmetmiş kimseler, çoktan yola çıkmışlardı. İşte bu mealler bunun bir kanıtıdır. Tespit ettiğimiz Kazakça mealler yayın tarihine göre sırasıyla şöyledir.

1. Aziz Akitülü - Makaş Akitülü, *Kuran Karimnin Kazakça Avdarması*, Pekin 1989, 1990.

2. Halife Altay (1917-2003), *Kuran Karim, Kazakça Mağına Jane Tüsinigi*, İstanbul 1990. İkinci baskı Medine 1991.

Altay'ın hazırladığı mealin Medine'de yapılan ikinci baskısı hacılara ücretsiz dağıtılmıştır. Onun Kazakistan'da en çok bulunan ve bilinen meal olduğunu söylersek yanlış bilgi vermiş olmayız herhalde.

3. Nurali Öserov Serkimbayulı et-Türkistani - Cumabay Makaşov İstayulı et-Tarazi, *Kuran Karim, Jane Onın Kazakça Mağınası*, I-V cilt, Moskova 1990 ve Almatı 2002.

Bu eser de iki kişilik heyet tarafından hazırlanan ikinci mealdir. Beşinci cildin başına düşülen bir nota göre, eserin yazımı 1988'de tamamlanmıştır. Buna göre onun gün yüzüne çıkması için birkaç yıl daha beklenmiştir. Almatı Bilim Topluluğu tarafından bastırılan kitap beş cilt olarak tasarlanmış ancak 1990'da ilk dört cilt yayınlanmıştır. Beşinci cilt uzun zaman sonra, 2002 yılında yazarlardan sadece Nurali Öserov Serkimbayulı'nın imzası ile Farabi Üniversitesi (KazGU) tarafından yayınlanmıştır.

4. Ratbek Hacı Nisanbayoğlu - Vahap Kıdırhanoğlu, *Kuran Karim*, Cazuşı yay., Almatı 1991.

5. Vahap Kıdırhanoğlu, *Kuran Karim*, Almatı 2002.

Bu eser yukarıda bahsettiğimiz Nisanbayoğlu-Kıdırhanoğlu'nun hazırladığı mealin gözden geçirilmiş halidir. Ancak sadece Kıdırhanoğlu'nun adıyla çıkmıştır.

6. T. Kubanov - İ. Legdekok, *Kelam-ı Şerif: Kuran*, Rusya Müslümanları Cemaati Birliği, Moskova, 1992.

7. *Kuran Kerim, Arapça Transkripsiyası Jane Kazakça Mağınası*, avdargan: Halife Altay, jinak-tap şıgaruşı: Savle Bekenkızı, Arapça transkripsiyayı jazgan: Askar Nurımbet, Almatı 2005 ve 2008.

Bu eser orijinal bir Kur'an çevirisi olmayıp ayet manaları Halife Altay'ın yukarıda bahsi geçen mealinden derlenmiştir. Ancak Kur'an'ın 30 cüzü eşit parçalara bölünerek bir dizi kitap haline getirilmiş ve ayetlerin Kazakça okunuşları da Kiril Alfabeti ile yazılmıştır.

8. Alaiddin Mansûr, *Kuran Karim, Kazakça Mağına Jane Tüsinigi*, Özbekçe'den çeviren: Absattar Smanov, Almatı - Bişkek 2006.

9. Zariplibay Cumanoğlu Orazbay, *Kuran Kerim Jane Onın Mağınalarının Kazakça Avdarması men Tapsiri*, I-V cilt, Çimkent 2006-2008.

Beş cildi yayınlanan bu tefsir henüz tamamlanmamıştır. Ayet ayet tefsir tarzını benimseyen müellif, önce Arapça metni, altına Kiril alfabeti ile okunuşunu, onun altına da manasını koymayı tercih etmiş, daha sonra da ayetin tefsirini yapmıştır. Mealde parantez içinde ilavelerle yorumlu çeviriyi esas almıştır. Tefsir kısmında da kendi yorumları egemendir, fakat hatırı sayılır oranda hadislere ve başka rivayetlere yer vermektedir. Kitap, Kazakça'da tefsir vasfını verebileceğimiz en yetkin ilk eserdir. Bu kitabın yazımındaki yaklaşım tarzına ilişkin ilk sayfadaki (2-4. ciltler) şu not dikkat çekicidir: "Bu kitap ata babalarımız baştan beri benimseyip sürdürdüğü Ebu Hanife mezhebine göre hazırlanmıştır."

10. C. Aday, D. Ebumenaf, A. Ahmet, D. Mubar, I. Paltöre (Çevirmenler), *Kuran Karim, 30. Para Mağınalık Avdarma Jane Tapsir*, Almatı 2006.

11. Toktasın Ermaşulı Dyüsenbi, *Kuran Karimnin Kazakça Mağınası*, Taraz 2009.

12. Başta belirttiğimiz gibi Kazakistan'da yüksek eğitimde Kur'an ve tefsir üzerine akademik araştırma yapılamamaktadır. Bu ihtiyaç çeşitli İslam ülkelerinde yüksek lisans ya da doktora yapılarak karşılanmaktadır. Türkiye'de tefsir sahasında yüksek lisans ve doktora yapmış olan Muhiddin İsaül (Patteyev), Kazakistan'daki akademik görevi yanında Tefsir alanındaki araştırmalarını sürdürmektedir. Kur'an üzerine şu kitapları yayınlamıştır. *Kuran Kimin Sözü?*; *Kuran Baktarı -Kıska Sureler Tapsiri*, I-II cilt, Almatı 2009.

13. M. Menilbekov, *Kuran Karim İlimlerine Kirişpe*, Albarakat Baspası, Almatı 2005.

Nur Mübarek Üniversitesi'nde öğretim elemanı olan M. Menilbekov'un bu eseri Kur'an İlimleri alanında Kazakça'da bir ilk sayılmaktadır. Hacmi küçük olduğu için Kur'an ilimlerinin tamamını ve tefsir usûlünün temel meselelerini ele almamıştır.

14. Suat Yıldırım Hocanın *Kur'an-ı Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş* adıyla Türkçe yayınlanan kitabı tercüme edilmiş ve şu adla basılmıştır: Suat Yıldırım, *Kuran Karim Jane Kuran İlimlerine Kirişpe*, (çeviren: Hayrettin Öztürk, Almatı 2007). Kitap, sahasında Kazak dilinde yayınlanmış en kapsamlı kitaptır.

15. Son zamanlarda el kitapları tarzında birçok kitap yayınlanmıştır. Genel olarak Kur'an'ın

mahiyeti, mesajı, bazı ayetlerin kısa açıklamaları vardır. Günümüzde pek revaçta olan Kur'an-bilim ilişkisi de oldukça fazla işlenmektedir. Ğ. Akıtoğlu, *Kuran Karimdeki Ğilimi Negizder* (Almatı 2002 ve 2007) ile Halife Altay Vakfı'nın yayınladığı *Kuran Jane Kazirgi Zamanđı Ğılım Őindiđi Kur'an Jane Kazirgi Zamanđı Ğılım Őindiđi* (Rusça'dan çev.: A. Ahmet - S. Davit, Almatı 2008) adlı kitaplar, bazı ayetleri çağdaş bilimsel veriler ışığında açıklamaktadır. *Kuran Karim Kıssaları* (Almatı 2007), adlı kitap bir çeviridir. Sabit İbadullayev'in çevirdiği bu eserin hangi dilden ve hangi kitabın çevirisi olduğu belirtilmemiştir. Halen Kazakistan Bařmüftüsü olan Absattar Derbisali de yazdığı *Kasiyetti Kuran* (Almatı 2008) adlı kitabında Kur'an'ın genel tanıtımına, vahyedilmesine, ana konularına ve bilimsel konulara değinmiştir.

Rusça Meal, Tefsirler ve Diğer Eserler

Orta Asya'da, dolayısıyla Kazakistan'da en yaygın dil Rusça'dır. Kazakistan'daki bütün ilmi çalışmalarında olduğu gibi Kur'an ve tefsir çalışmalarının büyük bir kısmı Rusça'dır. Bu nedenle bu dilde yazılan ve yaygın olarak bulunan eserleri de tanınamamız gerekmektedir. Aşağıda ele alacağımız eserlerden ilk ikisi Rus oryantalistlerin çalışması olup halen yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Rusça meallerin sayısının burada tanıtacaklarımızla sınırlı olmadığını da hatırlatalım.

1. Gordiy Semenoviç Sablukov (1804-1880), *Koran*, Almatı 1993 (İlk baskı Kazan 1878).

Arap dili uzmanı olan oryantalist Sablukov, Kur'an'ın metnini esas alarak Rusça'ya çeviren ilk mütercimdir. Ondan önce P. Posnikov, 1647'da ve M. İ. Veryovkin (1732-1795) 1790'da Kur'an'ı tercüme etmişler fakat her ikisi de Arapça metinden değil Andrew du Ryer (1580-1660)'in Fransızca tercümesinden yapmışlardır. A. V. Kolmakov (1792) ise George Sale'nin İngilizce mealini esas almıştır. K. Nikolayev de öncekiler gibi davranmıştır. Dolayısıyla Rus dilindeki bu mealler hem orijinal değildir ve hem de hatalarla doludur. Bir ara İstanbul'da da görev yapan General D. N. Bugoslavski (1826-1893), mealini Kur'an'ın Arapça metnini esas alarak çevirmiş fakat o yayınlanamamıştır.

Sablukov, sadece ayetleri çevirmiş, bazı ayetlere çok küçük açıklayıcı notlar düşmüştür. Eserin önemli bir yanı, uzun surelerdeki farklı konulara ilişkin ayetleri paragraflara ayırmasıdır. En büyük farklılık ise ayet tertiplerindedir. O, Müslüman ulemanın kabul ettiği klasik ayet tertibini değil oryan-

talist kabulü tercih etmiştir. Mesela Fatıha suresi 7 ayettir. Ama Besmele ayet sayılmamış buna karşı son ayet *ğayri'l-mağdûbi aleyhim...* den itibaren ikiye bölünerek ayrı bir ayet sayılmıştır. Hemen her surede bu durum gözlenmektedir.

2. İgnati Yolianoviç Kraçkovski (1883-1951), *Koran*, Moskova 2008 (İlk baskı Moskova 1963).

Klasik Arap edebiyatı uzmanı olan Kraçkovski, meali nüzul dönemi bağlamında anlamaya ve ona göre çevirmeye çalışmış, dolayısıyla literal bir tercüme ortaya çıkmıştır. Buna rağmen Kraçkovski dahil öncekilerin tercümelerinden daha başarılı ve doğruya daha yakındır. Ayetleri numaralandırma sistemi, Sablukov'un sistemi ile aynıdır.

3. İman Valeri Porokhova, *Koran. Perevod Smislov i Mommentarı*, Moskova 2008, 11. baskı (ilk baskı: 1991).

İman Valeri Porokhova, Kur'an'ı Rusça'ya Müslüman olarak çeviren ilk kişidir. Bu eserde meallerin yanında daha iyi anlaşılması için izahlar da eklenmiştir. Ezher Üniversitesi'nin inceleme ve onayından geçtiği için en güvenilir meallerden birisi olarak kabul edilir.

4. M. H. O. Османова, *Koran perevod si arabskogo i kommentarı*, Moskova - Sen Petersburg 2009 (İlk baskı 1992).

Osmanova mealde Kur'an'ın edebi ifade özelliklerini yansıtmaya çalışmıştır. Mealdeki yanlış anlam ve yorumlar nedeniyle eleştirilmektedir.

5. Elmir Rafael Kuliyeve (d. 1975 Bakü), *Koran -Smislovoy Perevod na Russkiy Yazık*, Moskova 2004.

En iyi meallerden birisi olarak kabul edilen bu eser, daha sonra geniş bir açıklama ve tefsir kısmı eklenerek *Koran Smislovay i Kommentariy* adıyla yeniden basılmıştır (Almatı 2009). Yazar, kendisinden önce yazılmış olan meallerdeki mana yanlışlarını göz önünde bulundurarak, Müslüman ulemanın fikirleri doğrultusunda bir meal yazmayı hedeflemiştir. Kuliyeve'nin diğer bir eseri de *Na Piti Ka Korani* (Almatı 2008) adlı eseridir. Oldukça hacimli olan çalışma, vahiy, sünnetin dindeki yeri, Kur'an tarihi, Kur'an'ın anlaşılması ve yorumlanması, Kur'an ilimleri gibi konuları ele almıştır. Eser, özellikle oryantalist çalışmaları ve Rusça tercümelelerdeki hataları incelemeye alması ve eleştirmesi bakımından son derece önemlidir.

Kuliyeve, Abdurrahman b. Nasr es-Sadi (ö. 1376 / 1956)'nin *Teysiru'l - Kerimi'r - Rahmân fi*

Tefsiri Kelâmi'l - Mennân adlı tefsirini de şu isimle Rusça'ya çevirdi: *Sivyatçenniy Koran. Smislovoy Perevod se Kommentariyami Abdurrahmana Saadi* (Almatı-Bişkek 2007). Eser kısa, özlü ve tam tefsirdir.

6. Sümeyye Muhammed Afifi, Abdusselam Mustafa el-Mansî, *el-Muntehab fi Tefsiri'l-Kur'ani'l-Kerim bi'l-Luğateyn el-Arabiyye ve'r-Rûsiyye*, Kahire 2000, Moskova 2003.

Kitap, daha önce Ezher Üniversitesi'nden bir bilim heyetinin hazırladığı *el-Muntehab fi Tefsiri'l-Kur'ani'l-Kerim* adlı kısa tefsirin Rusça'ya tercümesidir.

7. Abu Muhammed al-Huseyn İbn Mesud al-Farra al-Bagavi, *Tafsir İmama Bagavi -Desyat Paslednih Sur Korana*, çeviri: Batırjan Baymuhanbetov, Almatı 2007.

Bu eser, meşhur müfessir Bağavî (ö. 516/1122)'nin *Meâlimu't-Tenzil fi't-Tefsir ve't-Te'vil* adlı tefsirinden Kur'an'ın son on surenin tefsirinin çevirisidir.

8. Teodora A. Şumoskiy, *Çitaya Sivyatçenniy Koran*, Moskova-Sen Peterburg 2008.

Bu eser, manzum meal olup tespitlerimize göre Rus dilinde şiirle yazılmış tek örnektir.

Kazakistan'da dini yayıncılık büyük bir atılım gerçekleştirmektedir. Gün geçtikçe hemen her konuda telif ve çeviri eserler gün yüzüne çıkmaktadır. Klasik kaynakların tercümesi teliflere oranla daha fazladır. Dini yayıncılık içinde Kur'an ve tefsir sahasına ait yayın kemiyet ve keyfiyet bakımından gittikçe artmaktadır. Makalede, yaygın olarak bulunan eserleri ele aldık. Bunlara ilaveten risale tarzında, nasihat ve öğretici çok sayıda kitap vardır. Bildiğimiz kadarıyla halen birkaç meal ve tefsirin yazımı da devam etmektedir. Basılı eserlere baktığımızda tercümelerin bu sahada ağırlıkta olduğunu görüyoruz. Halbuki reel sosyoloji, dini eserlerde daha yerel bir dil ve daha basite indirgenmiş söylemi gerektiriyor. Yine Rusça, bölgenin sosyolojik bir gerçeğidir. Dolayısıyla bu dilde yazılan eserler, bu durumu gözetenek yayınlanmaktadır.

Buraya kadar verilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere, Kazakistan'da Kur'an ve tefsir literatürü yavaş yavaş oluşmaya başlamıştır. Bunlar içerisinde bilimsel niteliği haiz olanlar çoğunlukta olup Kur'an'ın çevirisine, tefsirine veya onun konularına dairedir. Bu da Kazakistan'ın sosyal durumu ve eğitim sistemi ile doğrudan ilgilidir. Kur'an hakkında yazanlar daha çok halkın dini ihtiyaçlarını

göz önünde bulundurarak hareket etmektedirler. Türkiye dahil yurt dışında bu alanda eğitim alan veya akademik araştırmalar yapanlar, Kazakça ve Rusça ciddi eserler vermeye başlamışlardır. Bu da gelecek açısından olumlu bir gelişmedir.

Meallerdeki en dikkat çeken nokta, hemen hiçbirinin çeviride esas aldığı ilkeler veya yöntem konusunda bilgi vermemesidir. Bunun nedeni çevirinin özellikle de Kur'an çevirisinin ve tefsirin henüz bir disiplin haline gelmemiş olmasıdır. Yine gerek Kazakça gerekse Rusça meallerdeki asıl sorunlardan birisi, çoğunun, çevirinin çevirisi olması, yani orijinal Arapça metinden tercüme yapılmamasıdır.

Son olarak bir noktaya değinmek istiyorum. Kazak dilindeki meallerin bir kısmında Arapça metinle birlikte Kiril alfabesiyle ayetlerin okunuşu yazılmaktadır. Faydalı bir uygulama olmakla birlikte, bu alfabeyle Arapça sözlerin ifadesinde epey bir problem vardır. Zira gerek bu meallerde, gerek Kur'an öğretmeye yönelik kitapçıklarda gördüğümüz ve gerekse Kiril Alfabesi üzerinden Kur'an okumayı öğrenenlerden bizzat gözlediğimize göre bu alfabe üzerinden Kur'an'ın okunuşu son derece problemlidir. Fakat bu tür uygulamanın geçiş dönemi için mazur görülebilecek bir tarafının olduğunu da belirtmeliyim. Bu mevzuda olduğu gibi, makalede değindiğimiz bazı problemler bölgeye ve doğal olarak Kazakistan'a özgü problemlerdir. Zira bu ülke din politikasını tespit noktasında geçiş dönemindedir. Özellikle de yüksek din eğitimi, din hizmeti ve din eğitimi elemanı açısından yetersizlik vardır.

- * Prof. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, Sivas / Türkiye (Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi, Türkistan / Kazakistan). icalis@cumhuriyet.edu.tr
- "Kuran", *Kazak Sovet Ençiklopediyası*, 7. cilt, Almatı 1976.
  - C. Aday, D. Ebumenaf, A. Ahmet, D. Mubar, I. Paltöre (çevirmenler), *Kuran Karim, 30. Para Mağınalık Avdarma Jane Tapsir*, Almatı 2006.
  - Elmir Rafael Kuliyeve, *Na Piti Ka Korani*, Almatı 2008.
  - Erdoğan Pazarbaşı, "Kur'an'ın Azerbeycan'da Yaygın Tefsir ve Tercümeleri", *Bilig*, Bahar 2003, sayı 25, 73-97.
  - M. İsa, D. Kencetay, "Kuran", *Kazakistan Ulttuk Ençiklopediya*, 6 cilt, Almatı 2004, s. 127-130.
  - Nurali Öserov Serkimbayulı - Cumabay Makaşov İstayulı, "Avdarmaşıardan (Giriş)", *Kuran Karim, Jane Onın Kazakça Mağınası*, Moskova 1990 ve Almatı 2002, I. cilt, sayfa 622-654.
  - Saime Selenga Gökgöz, "Rus Misyoner Şarkiyatçılığında İslam Peygamberi ve Kur'an Hakkında Temsil Biçimleri", *Dini Araştırmalar Dergisi*, cilt 10, sayfa 13-28, Ankara, Eylül-Aralık 2007, sayfa 29.